

COMITETUL PENTRU DREPTURILE PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI, COMENTARIUL GENERAL NR. 6 (2018) PRIVIND EGALITATEA ȘI NEDISCRIMINAREA*

I. Introducere

1. Scopul acestui Comentariu general este de a clarifica obligațiile statelor părți cu privire la nediscriminare și egalitate, așa cum sunt consfințite în articolul 5 al Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități.
2. Comitetul își exprimă îngrijorarea față de legislația și politicile statelor părți care încă abordează dizabilitatea prin prisma unor tipare caritabile și/sau medicale, în ciuda incompatibilității unor astfel de modele cu conținutul Convenției. Utilizarea persistentă a unor astfel de paradigme nu înseamnă decât un eșec în recunoașterea persoanelor cu dizabilități ca subiecți de drept și deținători de drepturi. În plus, Comitetul constată că eforturile statelor părți de a depăși barierele de atitudine față de dizabilitate rămân insuficiente. Exemplele includ stereotipuri persistente și umilitoare, stigmatizarea și prejudecățile legate de persoanele cu dizabilități, considerate ca fiind o povară pentru societate. Ca răspuns, este esențial ca persoanele cu dizabilități, prin intermediul organizațiilor lor reprezentative, să joace un rol central în dezvoltarea reformelor legislative și a politicilor publice.
3. Îmbunătățirea legislației privind anti-discriminarea și a cadrului drepturilor omului a dus la o protecție extinsă a drepturilor persoanelor cu dizabilități în multe state părți. Cu toate acestea, legile și cadrul de reglementare rămân deseori imperfecte și incomplete sau ineficiente ori reflectă o înțelegere inadecvată a modelului dizabilității bazat pe drepturile omului. Multe legi și politici naționale perpetuează excluderea, izolarea, discriminarea și violența împotriva persoanelor cu dizabilități. Deseori, acestea nu prevăd o recunoaștere a discriminării multiple și intersecționale** sau a discriminării prin asociere; nu recunosc faptul că negarea unei adaptări rezonabile constituie o discriminare, ca și lipsa unor mecanisme eficiente de acces la remedii juridice și reparații. Astfel de legi și politici nu sunt considerate în general discriminări bazate pe dizabilitate, deoarece sunt justificate ca fiind emise în scop de protecție sau îngrijire a persoanelor cu dizabilități, sau în interesul superior al acestora.

II. Egalitatea și nediscriminarea persoanelor cu dizabilități în dreptul internațional

4. Egalitatea și nediscriminarea se numără printre principiile și drepturile fundamentale ale dreptului internațional al drepturilor omului. Pentru că sunt interconectate cu demnitatea umană, acestea reprezintă piatra de temelie a tuturor drepturilor omului. În articolele 1 și 2, Declarația Universală a Drepturilor Omului proclamă că fiecare

*Adoptat de Comitet la cea de-a IX-a sesiune (14 februarie - 9 martie 2018). Traducere IRDO.

**Conceptul de intersecționalitate se referă la modalitatea complexă în care forme ale discriminării multiple (de exemplu pe criterii de rasă, sex, clasă socială etc.) se combină, se suprapun, sau „se intersectează”, afectând în special persoane sau grupuri marginalizate. (n.t.).

persoană este egală în demnitate și drepturi și condamnă discriminarea pe un număr neexhaustiv de motive.

5. Egalitatea și nediscriminarea se află în centrul tuturor tratatelor privind drepturile omului. Pactul internațional privind drepturile civile și politice și Pactul internațional privind drepturile economice, sociale și culturale interzic discriminarea pe o listă de motive care rămâne deschisă și de la care a luat naștere articolul 5 al Convenției. Toate convențiile¹ Națiunilor Unite privind drepturile omului urmăresc prin dispozițiile și prevederile lor să stabilească egalitatea și să elimine discriminarea. Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități a luat în considerare experiențele oferite de celelalte convenții, iar principiile egalității și nediscriminării din Convenție reprezintă evoluția modului de gândire și de abordare al Organizației Națiunilor Unite.
6. Termenul „dignitate” apare în Convenție mai des decât în oricare alt document al Națiunilor Unite privind drepturile omului. Este inclus în preambul, în care statele părți reamintesc de Carta Națiunilor Unite și de principiile proclamate în ea, prin care recunosc demnitatea și valoarea inerentă și drepturile egale și inalienabile ale tuturor membrilor familiei umane ca fundament al libertății, dreptății și păcii în lume.
7. Egalitatea și nediscriminarea sunt în centrul Convenției fiind evocate în mod consecvent prin articolele sale fundamentale, cu utilizarea repetată a formulei „în condiții de egalitate cu ceilalți”, care leagă toate drepturile fundamentale ale Convenției de principiul nediscriminării. Demnitatea, integritatea și egalitatea persoanei au fost refuzate celor cu deficiențe reale sau percepute. Discriminarea a apărut și continuă să se producă, inclusiv în forme brutale, cum ar fi sterilizările sistematice și non-consensuale și intervențiile medicale sau hormonale (de exemplu: lobotomia sau tratamentul Ashley), administrarea forțată de medicamente și electroșocuri, izolarea, crima sistematică etichetată drept „eutanasieră”, avortul forțat sau impus, refuzul accesului la îngrijiri medicale și mutilarea și traficul de organe, în special prelevarea acestora de la persoanele cu albinism.

III. Modelul dizabilității bazat pe drepturile omului și egalitatea incluzivă

8. Modelele individuale sau medicale ale dizabilității împiedică aplicarea principiului egalității la persoanele cu dizabilități. Potrivit modelului medical al dizabilității, persoanele cu dizabilități nu sunt recunoscute ca deținătoare de drepturi, ci sunt „redușe” la deficiențele lor. În cadrul acestor modele, tratamentul discriminatoriu sau diferențiat și excluderea persoanelor cu dizabilități sunt considerate ca fiind o normă și sunt legitime de o abordare medicală a incapacității cauzate de dizabilitate. Modelele individuale sau medicale au fost utilizate pentru a stabili cele mai vechi legi și politici internaționale referitoare la dizabilitate, chiar și după primele încercări de a aplica conceptul de egalitate în contextul dizabilității. Declarația privind drepturile persoanelor cu întârziere mentală (1971) și Declarația privind drepturile persoanelor cu dizabilități (1975) au fost primele instrumente privind drepturile omului care conțineau dispoziții privind egalitatea și nediscriminarea persoanelor cu dizabilități. Deși aceste

¹ Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială; Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei; Convenția împotriva torturii și a altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante; Convenția cu privire la drepturile copilului; Convenția ONU privind protecția drepturilor muncitorilor migranți și a membrilor familiilor acestora și Convenția internațională pentru protecția tuturor persoanelor contra disparițiilor forțate.

prime instrumente privind drepturile omului de tip „soft law”^{****} au pregătit calea pentru o abordare a dizabilității din perspectiva egalității, ele se bazează totuși pe modelul medical al dizabilității, deoarece deficiența a fost considerată drept un motiv legitim pentru restrângerea sau respingerea drepturilor. Aceste documente folosesc un limbaj care este acum considerat inadecvat sau învechit. Un nou pas înainte a fost făcut în 1993 prin adoptarea Regulilor standard privind egalizarea șanselor pentru persoanele cu dizabilități, care au proclamat „egalitatea de șanse” drept concept fundamental al politicii și legislației privind persoanele cu dizabilități.

9. Modelul dizabilității bazat pe drepturile omului recunoaște că dizabilitatea este o construcție socială, iar deficiențele nu trebuie considerate drept un motiv legitim pentru negarea sau restricționarea drepturilor omului. Recunoaște, de asemenea, că dizabilitatea este doar unul din multele straturi ale identității unei persoane. Prin urmare, legile și politicile privind dizabilitatea trebuie să ia în considerare diversitatea persoanelor cu dizabilități. De asemenea, recunoaște că drepturile omului sunt interdependente, interconectate și indivizibile.
10. Egalitatea de șanse, ca principiu general al Convenției conform articolului 3, marchează o evoluție semnificativă de la un model formal de egalitate la unul substanțial. Egalitatea formală încearcă să combată discriminarea directă prin tratarea în mod similar a persoanelor care se află într-o situație similară. Aceasta poate ajuta la combaterea stereotipurilor negative și a prejudecăților, dar nu poate oferi soluții pentru „dilema diferenței”, deoarece nu ia în considerare și nu acceptă diferențele dintre ființele umane. Egalitatea substanțială, prin contrast, urmărește, de asemenea, abordarea discriminării structurale și indirecte și ia în considerare relațiile de putere. Recunoaște că „dilema diferenței” implică atât ignorarea cât și recunoașterea diferențelor dintre ființele umane cu scopul de a obține egalitatea.
11. Egalitatea incluzivă este un nou model de egalitate dezvoltat în cadrul Convenției. Pe baza modelului de egalitate substanțială, egalitatea incluzivă extinde și elaborează conținutul noțiunii de egalitate la: (a) o dimensiune echitabilă de redistribuire pentru a aborda dezavantajele socio-economice; (b) o dimensiune de recunoaștere pentru a combate stigmatizarea, stereotipurile, prejudecățile și violența și pentru a recunoaște demnitatea ființelor umane și intersecționalitatea lor; (c) o dimensiune participativă care să reafirme natura socială a oamenilor ca membri ai grupurilor sociale și recunoașterea deplină a umanității prin includerea în societate; și (d) o dimensiune de adaptare pentru a face loc diferenței ca o chestiune de demnitate umană. Convenția se bazează pe o egalitate incluzivă.

IV. Caracterul juridic al nediscriminării și al egalității

12. Egalitatea și nediscriminarea sunt principii și drepturi. Convenția se referă la ele în articolul 3 ca principii și în articolul 5 ca drepturi. Ele sunt, de asemenea, un instrument interpretativ pentru toate celelalte principii și drepturi consacrate în Convenție. Principiile/drepturile egalității și nediscriminării reprezintă o piatră de temelie a protecției internaționale garantate prin Convenție. Promovarea egalității și combaterea discrimi-

^{****}„soft law” (lb. eng.) se referă la instrumente cvasijuridice, care nu impun obligații din punct de vedere juridic. Termenul este folosit în opoziție cu „hard law”, care se referă la instrumente ce impun obligații din punct de vedere juridic. (n.t.)

nării reprezintă obligații care se suprapun și necesită realizare imediată. Ele nu fac obiectul unei realizări progresive.

13. Articolul 5 al Convenției, la fel ca articolul 26 din Pactul internațional privind drepturile civile și politice, prevede un drept autonom, independent de alte dispoziții. Acesta interzice discriminarea *de jure* sau *de facto* în orice domeniu reglementat și protejat de autoritățile publice. Citit în paralel cu articolul 4 alineatul (1) litera (e), este, de asemenea, evident că se extinde și la sectorul privat.

V. Conținutul normativ

A. Articolul 5 (1) privind egalitatea în fața legii și sub incidența legii

14. Mai multe tratate internaționale privind drepturile omului cuprind formularea „egal în fața legii”, care descrie dreptul la tratament egal în raport cu legea și prin aplicarea legii, ca domeniu. Pentru ca acest drept să poată fi pe deplin realizat, sistemul judiciar și responsabilii cu aplicarea legii trebuie să evite, în administrarea justiției, discriminarea față de persoanele cu dizabilități. „Egalitatea sub incidența legii” este unică pentru Convenție. Se referă la posibilitatea de a realiza raporturi juridice. În timp ce egalitatea în fața legii se referă la dreptul de a fi protejat de lege, egalitatea sub incidența legii se referă la dreptul de a folosi legea în beneficiul personal. Persoanele cu dizabilități au dreptul de a fi protejate eficient și de a participa într-un mod pozitiv. Legea însăși trebuie să garanteze egalitatea reală a tuturor celor aflați într-o anumită jurisdicție. Astfel, recunoașterea faptului că toate persoanele cu dizabilități sunt egale sub incidența legii înseamnă că nu ar trebui să existe legi care să permită negarea, restricționarea sau limitarea specifică a drepturilor persoanelor cu dizabilități și că dizabilitatea ar trebui luată în considerare în toate legile și politicile publice.
15. Această interpretare a termenilor „egali în fața legii” și „egalitate sub incidența legii” este în conformitate cu articolul 4 alineatul (1) literele (b) și (c) din Convenție, conform căruia statele părți trebuie să se asigure că autoritățile și instituțiile publice acționează în conformitate cu Convenția; că legile, reglementările, obiceiurile și practicile existente care discriminează persoanele cu dizabilități sunt modificate sau eliminate; și că protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu dizabilități sunt luate în considerare în toate politicile și programele.

B. Articolul 5 alin. (1) privind protecția egală și beneficiul egal al legii

16. „Protecția egală a legii” și „beneficiul egal al legii” includ concepte de egalitate și nediscriminare legate, dar distincte. Expresia „protecția egală a legii” este binecunoscută în dreptul internațional al drepturilor omului și este folosită pentru a solicita ca legiuitorii naționali să se abțină de la menținerea sau stabilirea unei discriminări împotriva persoanelor cu dizabilități atunci când adoptă legi și politici. Citind articolul 5 coroborat cu articolele 1, 3 și 4 ale Convenției, este clar că, pentru a facilita ca persoanele cu dizabilități să beneficieze, în condiții de egalitate, de drepturile garantate de legislație, statele părți trebuie să ia măsuri pozitive. Sunt adesea necesare măsuri de asigurare a accesibilității, a adaptării rezonabile și a unor servicii de sprijin individual. Pentru a asigura egalitatea de șanse pentru toate persoanele cu dizabilități, se folosește expresia „beneficii egale ale legii”, ceea ce înseamnă că statele părți trebuie să elimine barierele din calea accesului la toate formele de protecție prevăzute de lege și din calea beneficiilor accesului egal la lege și justiție pentru afirmarea drepturilor.

C. Articolul 5 alineatul (2) privind interzicerea discriminării și protecția juridică egală și efectivă

17. Articolul 5 alineatul (2) stabilește cerințele legale pentru obținerea drepturilor privind egalitatea pentru persoanele cu dizabilități și persoanele asociate cu acestea. Obligația de a interzice orice discriminare pe criterii de dizabilitate vizează protejarea persoanelor cu dizabilități și a familiilor acestora, de ex. părinții copiilor cu dizabilități. Obligația de a garanta persoanelor cu dizabilități o protecție juridică egală și efectivă împotriva discriminării de orice fel este vastă și impune statelor părți obligații pozitive de protecție. În sensul articolului 2, prin „discriminare pe criterii de dizabilitate” se înțelege „orice diferențiere, excludere sau restricție pe criterii de dizabilitate care are ca scop sau efect diminuarea sau prejudicierea recunoașterii, beneficiului sau exercitării în condiții de egalitate cu ceilalți a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în domeniul politic, economic, social, cultural, civil sau în orice alt domeniu. Termenul include toate formele de discriminare, inclusiv refuzul de a asigura o adaptare rezonabilă.” Această definiție se bazează pe definițiile juridice ale discriminării din tratatele internaționale privind drepturile omului, cum ar fi articolul 1 din Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială și articolul 1 din Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei. Dar ea merge chiar mai departe de aceste definiții sub două aspecte: în primul rând, cel al „refuzului de a asigura o adaptare rezonabilă” ca formă de discriminare pe criterii de dizabilitate; în al doilea rând, prin expresia „în condiții de egalitate cu ceilalți”, care este o componentă nouă. Articolele 1 și 3 din Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei conțin o expresie similară, dar mai limitată: „pe baza egalității dintre bărbat și femeie”. Expresia „în condiții de egalitate cu ceilalți” nu se limitează doar la definirea discriminării pe criterii de dizabilitate, ci apare în întreaga Convenție privind drepturile persoanelor cu dizabilități. Pe de o parte, înseamnă că persoanelor cu dizabilități nu li se vor acorda mai multe sau mai puține drepturi sau beneficii decât restului populației. Pe de altă parte, este necesar ca statele părți să ia măsuri concrete pentru a obține o egalitate *de facto* pentru persoanele cu dizabilități, pentru a se asigura că acestea se pot bucura, de fapt, de toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

18. Obligația de a interzice „orice discriminare” include toate formele de discriminare. Practica internațională în domeniul drepturilor omului identifică patru forme principale de discriminare, care pot apărea individual sau simultan:

(a) „Discriminarea directă” apare atunci când, într-o situație similară, persoane cu dizabilități sunt tratate mai puțin favorabil decât altele, datorită unui statut personal diferit, dintr-un motiv legat de un motiv interzis. Discriminarea directă include, de asemenea, acte sau omisiuni prejudiciabile bazate pe pretinse motive în cazul în care nu există o situație similară comparabilă.² Motivul sau intenția părții discriminatoare nu sunt relevante pentru a stabili dacă a avut loc o discriminare. De exemplu, o școală de stat care refuză să accepte un copil cu dizabilități, pentru a nu schimba programele școlare, o face doar din cauza dizabilității sale și reprezintă un exemplu de discriminare directă;

² A se vedea Comitetul pentru drepturile economice, sociale și culturale, Comentariul general nr. 20 (2009) privind nediscriminarea în drepturile economice, sociale și culturale, para.10.

(b) „Discriminarea indirectă”³ este atunci când legile, politicile sau practicile par, la prima vedere, neutre dar au un efect negativ disproporționat asupra unei persoane cu dizabilități. Discriminarea indirectă apare atunci când o oportunitate care pare a fi accesibilă, în realitate exclude anumite persoane care nu își pot permite să beneficieze de aceasta. De exemplu, dacă o școală nu furnizează cărți într-un format ușor de citit, ar fi discriminatoriu față de persoanele cu dizabilități intelectuale care, deși au fost admise din punct de vedere tehnic să frecventeze școala în cauză, trebuie de fapt să plece la o altă școală. În mod similar, dacă un candidat a avut un interviu de angajare la un birou de la etajul al doilea într-o clădire fără lift, deși a fost acceptat la interviu, situația existentă îl plasează într-o poziție de inegalitate.

(c) În sensul articolului 2 al Convenției, „refuzul de a asigura o adaptare rezonabilă”, constituie o discriminare în cazul în care sunt respinse modificările și ajustările necesare și adecvate (care nu impun un „efort disproporționat sau nejustificat”) acestea fiind necesare pentru a permite exercitarea, în condiții de egalitate cu ceilalți, a unui drept sau a unei libertăți fundamentale. Neacceptarea unei persoane însoțitoare sau refuzul de a găzdui o persoană cu dizabilități fără un însoțitor reprezintă exemple de refuz de a asigura o adaptare rezonabilă;

(d) „Hărțuirea” este o formă de discriminare atunci când un comportament nedorit legat de dizabilitate sau invocarea anumitor motive drept pretext au loc cu scopul sau efectul de a încălca demnitatea unei persoane și de a crea un mediu intimidant, ostil, degradant, umilitor sau ofensator. Se poate produce prin acțiuni sau cuvinte care au efectul de a perpetua diferența și oprimarea persoanelor cu dizabilități. O atenție deosebită ar trebui acordată persoanelor cu dizabilități care trăiesc în locuri segregate, cum ar fi instituții rezidențiale, școli speciale sau spitale de psihiatrie, unde acest tip de discriminare este mai probabil să apară și este, prin natura sa, invizibil și astfel nesusceptibil de a fi pedepsit. „Intimidarea (bullying)” și forma sa on-line, precum și mesajele motivate de ură pe internet constituie, de asemenea, forme deosebit de violente și dăunătoare de infracțiuni motivate de ură. Alte exemple includ violența (bazată pe dizabilitate) în toate manifestările sale, cum ar fi violul, abuzul și exploatarea, infracțiunile motivate de ură și bătăile.

19. Discriminarea se poate baza pe o singură caracteristică, cum ar fi dizabilitatea sau sexul, sau pe caracteristici multiple și/sau intersectate. „Discriminarea intersecțională” apare atunci când o persoană cu dizabilități sau asociată cu o dizabilitate suferă o discriminare sub orice formă bazată atât pe dizabilitate, cât și pe culoare, sex, limbă, religie, etnie, gen sau alt statut. Discriminarea intersecțională poate apărea ca discriminare directă sau indirectă, refuzul de a asigura o adaptare rezonabilă sau hărțuire. De exemplu, în timp ce refuzul accesului la informații generale legate de sănătate, din cauza formatului inaccesibil, afectează toate persoanele cu dizabilități, refuzul dat unei femei nevăzătoare de a avea acces la servicii de planificare familială îi restrânge acesteia drepturile în baza intersectării a două criterii sexul și dizabilitatea. În multe cazuri, este dificil să se separe aceste criterii. Statele părți trebuie să combată discriminarea multiplă și intersecțională împotriva persoanelor cu dizabilități. Potrivit Comitetului, termenul „discriminare multiplă” se referă la o situație în care o persoană poate fi discriminată pe două sau mai multe criterii, în sensul că discriminarea este compusă sau agravată. Discriminarea intersecțională se referă la situația în care mai multe criterii acționează și interacționează unul cu celălalt în același timp, astfel încât

³ Ibid.

acestea sunt inseparabile și, prin urmare, expun persoanele în cauză unor tipuri unice de dezavantaj și discriminare.⁴

20. Discriminarea „pe criterii de dizabilitate” poate fi îndreptată împotriva persoanelor care au o dizabilitate, care au avut o dizabilitate în trecut, care sunt predispuse a avea o dizabilitate în viitor, sau despre care se presupune că au o dizabilitate, precum și acele persoane care sunt asociate cu o persoană cu dizabilități. Aceasta din urmă este cunoscută sub numele de „discriminare prin asociere”. Domeniul larg de aplicare acoperit de articolul 5 derivă din necesitatea de eradicare și combatere a tuturor situațiilor discriminatorii și/sau a acțiunilor discriminatorii bazate pe dizabilitate.
21. Noțiunea de protecție împotriva „discriminării de orice fel” înseamnă că toate criteriile posibile de discriminare și interacțiunea acestora trebuie luate în considerare. Criteriile posibile includ, dar nu se limitează la: dizabilitate; stare de sănătate; predispoziție genetică sau de altă natură la o anumită boală; rasă; culoare; descendență; sex; sarcină și maternitate/paternitate; starea civilă; statutul familial sau profesional; exprimarea/alegerea sexului; sex; limbă; religie; opinii politice sau de altă natură; statutul național, etnic, indigen sau social; statutul de migrant, refugiat sau de azilant; apartenența la o minoritate națională; statutul economic sau patrimonial; naștere și vârsta, sau o combinație a acestor criterii sau caracteristici asociate cu unul sau mai multe dintre acestea.
22. Expresia „protecția juridică egală și efectivă împotriva discriminării” înseamnă că statele părți au obligația pozitivă de a proteja persoanele cu dizabilități împotriva discriminării, împreună cu obligația de a adopta o legislație specifică și cuprinzătoare de combatere a discriminării. Interdicția expresă, în legislație, a discriminării bazate pe dizabilitate și a altor forme de discriminare împotriva persoanelor cu dizabilități ar trebui să fie însoțită de căi de atac și sancțiuni adecvate și eficiente în ceea ce privește discriminarea intersecțională în procedurile civile, administrative și penale. În cazul în care discriminarea este de natură sistemică, simpla acordare de despăgubiri unei persoane nu poate avea niciun efect real în ceea ce privește schimbarea abordării. În aceste cazuri, statele părți ar trebui, de asemenea, să pună în practică în legislația lor „remedii non-pecuniare cu caracter anticipator”, ceea ce înseamnă că o protecție eficientă împotriva discriminării realizate de alte părți și organizații private este asigurată de statul parte.

D. Articolul 5 alineatul (3) privind adaptarea rezonabilă

23. Adaptarea rezonabilă este o parte intrinsecă a obligației de nediscriminare imediat aplicabilă în contextul dizabilității.⁵ Exemple de adaptare rezonabilă au în vedere accesibilizarea facilităților existente și a informațiilor pentru persoanele cu dizabilități; modificarea echipamentelor; reorganizarea activităților; reprogramarea muncii; adaptarea materialelor curriculare și a strategiilor de predare; ajustarea procedurilor medicale sau a unor proceduri care să permită accesul la personalul de asistență, fără a exercita un efort disproporționat sau nejustificat.

⁴ A se vedea Comitetul pentru drepturile persoanelor cu dizabilități, Comentariul general nr. 3 (2016) referitor la femeile și fetele cu dizabilități, para. 4(c) și 16.

⁵ A se vedea Comitetul pentru drepturile economice, sociale și culturale, Comentariul general nr. 5 (1994) privind persoanele cu dizabilități, para. 15.

24. Obligațiile privind adaptarea rezonabilă sunt diferite de cele privind accesibilitatea. Ambele vizează garantarea accesibilității, dar obligația de a asigura accesibilitatea prin design universal sau tehnologii de asistență este o obligație *ex ante*, în timp ce datoria de a asigura o adaptare rezonabilă este o obligație *ex nunc*.
- (a) Ca obligație *ex ante*, accesibilitatea trebuie integrată în sisteme și procese, fără a se ține seama de nevoia unei anumite persoane cu dizabilități, de exemplu, de a avea acces la o clădire, la un serviciu sau la un produs, în condiții de egalitate cu ceilalți. Statele părți trebuie să stabilească standarde de accesibilitate care sunt elaborate și adoptate în consultare cu organizațiile persoanelor cu dizabilități, în conformitate cu articolul 4 alineatul (3) din Convenție. Datoria de a asigura accesibilitatea este o obligație sistemică proactivă;
- (b) Ca obligație *ex nunc*, adaptarea rezonabilă trebuie să fie asigurată din momentul în care o persoană cu dizabilități solicită accesul la situații sau medii inaccesibile pentru ea sau dorește să își exercite drepturile. Adaptarea rezonabilă este adesea solicitată de persoana care necesită accesul, dar nu întotdeauna neapărat de către aceasta, ea poate fi solicitată și de către reprezentanții unei persoane sau unui grup de persoane. Adaptarea rezonabilă trebuie negociată cu solicitantul (solicitanții). În anumite circumstanțe, adaptarea rezonabilă oferită devine un bun colectiv sau public. În alte cazuri, de adaptările rezonabile furnizate beneficiază numai solicitantul (solicitanții). Obligația de a asigura o adaptare rezonabilă este o obligație individualizată reactivă, aplicabilă din momentul primirii cererii. Adaptarea rezonabilă presupune ca cel căruia îi revine această sarcină să intre în dialog cu persoana cu dizabilități. Este important de reținut că obligația de a asigura o adaptare rezonabilă nu se limitează la situațiile în care persoana cu dizabilități a solicitat o adaptare sau în care se poate dovedi că persoana responsabilă cunoștea dizabilitatea persoanei solicitante. Această obligație ar trebui să se aplice și în situațiile în care un potențial responsabil ar fi trebuit să își dea seama că persoana în cauză are o dizabilitate care ar putea necesita adaptări vizând înlăturarea barierelor existente în calea exercitării drepturilor.
25. Obligația de a asigura o adaptare rezonabilă, în conformitate cu articolele 2 și 5 ale Convenției, poate fi împărțită în două părți componente. Prima parte impune o obligație legală pozitivă de a asigura o adaptare rezonabilă, care presupune o modificare sau o ajustare necesară și adecvată acolo unde este nevoie într-un caz particular, pentru ca persoana cu dizabilități să se bucure sau să-și exercite drepturile sale. Cea de-a doua parte a acestei obligații presupune asigurarea că adaptările solicitate nu impun un efort disproporționat sau nejustificat asupra celui responsabil.
- (a) „Adaptare rezonabilă” este un singur termen, iar termenul „rezonabil” nu trebuie să fie interpretat ca o clauză de excepție; conceptul de „rezonabilitate” nu ar trebui să acționeze ca un calificativ distinct sau modificator al obligației de a asigura. Nu este un mijloc prin care să se poată evalua costurile privind adaptarea sau disponibilitatea resurselor - aceasta se întâmplă într-o etapă ulterioară, când se ia în considerare conceptul de „efort disproporționat sau nejustificat”. Dimpotrivă, rezonabilitatea unei adaptări este o referință la relevanța, adecvarea și efectivitatea acesteia pentru persoana cu dizabilități. O adaptare este rezonabilă, prin urmare, dacă atinge scopul (sau scopurile) pentru care este destinată și este transpusă pentru a îndeplini cerințele persoanei cu dizabilități;

- (b) Un „efort disproporționat sau nejustificat” ar trebui înțeles ca un concept unic care stabilește limita obligației de a asigura o adaptare rezonabilă. Ambii termeni ar trebui să fie considerați sinonimi în măsura în care se referă la aceeași idee: solicitarea unei adaptări rezonabile trebuie să fie legată și de un eventual efort excesiv sau nejustificat pentru partea care oferă;
- (c) În plus, „adaptarea rezonabilă” nu ar trebui să fie confundată cu „măsurile specifice”, inclusiv cu „măsurile de acțiune afirmativă”. În timp ce ambele concepte vizează obținerea egalității *de facto*, o adaptare rezonabilă este o obligație de nediscriminare, în timp ce măsurile specifice implică un tratament preferențial al persoanelor cu dizabilități față de ceilalți pentru a răspunde excluderii istorice și/sau sistematice/sistemice de la exercitarea drepturilor. Ca exemple de măsuri specifice se pot menționa unele măsuri temporare de contracarare a numărului redus de femei cu dizabilități angajate în sectorul privat precum și programe de sprijin pentru creșterea numărului de elevi cu dizabilități în învățământul terțiar. În mod similar, adaptarea rezonabilă nu ar trebui să fie confundată cu acordarea de sprijin, cum ar fi asistenții personali, în contextul dreptului de a trăi independent și de a fi inclus în comunitate sau acordarea de sprijin pentru exercitarea capacității juridice;
- (d) „Ajustările de ordin procedural” în contextul accesului la justiție nu ar trebui confundate cu adaptarea rezonabilă; în timp ce aceasta din urmă este limitată de conceptul de disproporționalitate, ajustările de ordin procedural nu sunt.

26. Elementele cheie care trebuie luate în considerare în aplicarea obligației de a asigura o adaptare rezonabilă prevăd:

- (a) identificarea și înlăturarea barierelor care au un impact asupra exercitării drepturilor omului pentru persoanele cu dizabilități, prin intermediul dialogului cu persoana cu dizabilități;
- (b) să stabilească posibilitatea acordării unei adaptări (din punct de vedere legal sau practic) - o adaptare care este imposibilă din punct de vedere legal sau material nu este fezabilă;
- (c) să evalueze dacă adaptarea este relevantă (adică necesară și adecvată) sau efectivă în asigurarea realizării dreptului în cauză;
- (d) să evalueze dacă modificarea impune un efort disproporționat sau nejustificat asupra celui responsabil; pentru a stabili dacă adaptarea rezonabilă este disproporționată sau nejustificată este necesară o evaluare a relației de proporționalitate dintre mijloacele utilizate și obiectivul urmărit, care este exercitarea dreptului în cauză;
- (e) asigurarea faptului că adaptarea rezonabilă este adecvată pentru atingerea obiectivului esențial de promovare a egalității și de eliminare a discriminării față de persoanele cu dizabilități. Este, prin urmare, necesară o abordare de la caz la caz, bazată pe consultări cu organismul responsabil cu asigurarea adaptării rezonabile și cu persoana în cauză. Factorii potențiali care trebuie luați în considerare includ costurile financiare, resursele disponibile (inclusiv subvențiile publice), dimensiunea adaptării (în ansamblul său), efectul modificării asupra instituției sau întreprinderii, beneficiile terților, impactul negativ asupra altor persoane și cerințele rezonabile de sănătate și siguranță.

În ceea ce privește statul parte în ansamblul său și entitățile din sectorul privat, trebuie luate în considerare activele globale și nu doar resursele unei unități sau ale unui departament din cadrul unei structuri organizatorice;

- (f) asigurarea faptului că persoanele cu dizabilități nu suportă ele însele costurile;
 - (g) asigurarea faptului că sarcina probei revine părții responsabile care pretinde că efortul este disproporționat sau nejustificat.
27. Orice justificare a refuzului de a sigura o adaptare rezonabilă trebuie să se bazeze pe criterii obiective și să fie analizată și comunicată într-un termen rezonabil persoanei cu dizabilități. Criteriul de justificare se referă la durata relației dintre partea responsabilă și titularul drepturilor.

E. Articolul 5 alineatul (4) privind măsurile specifice

28. Măsurile specifice, care nu trebuie privite ca discriminare, sunt măsuri pozitive sau afirmative ce vizează accelerarea sau obținerea egalității *de facto* a persoanelor cu dizabilități. Astfel de măsuri sunt menționate în tratatele internaționale privind drepturile omului, cum ar fi articolul 4 din Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei sau articolul 1 alineatul (4) din Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială și implică adoptarea sau menținerea anumitor avantaje în favoarea unui grup subreprezentat sau marginalizat. Acestea sunt, de obicei, temporare, deși în anumite cazuri sunt necesare măsuri specifice permanente, în funcție de context și circumstanțe, inclusiv în virtutea unei anumite deficiențe sau a barierelor structurale ale societății. Exemple de măsuri specifice sunt programele de informare și de sprijin, alocarea și/sau realocarea resurselor, recrutarea, angajarea și promovarea, sistemele de cote, măsurile de promovare și de abilitare, precum și îngrijirea temporară și sprijinul tehnologic.
29. Măsurile specifice adoptate de statele părți în temeiul articolului 5 alineatul (4) din Convenție trebuie să fie compatibile cu toate principiile și dispozițiile sale. În special, acestea nu trebuie să ducă la perpetuarea izolării, a segregării, a stereotipurilor, a stigmatizării sau a altor discriminări împotriva persoanelor cu dizabilități. Astfel, statele părți trebuie să consulte îndeaproape și să implice în mod activ organizațiile reprezentative ale persoanelor cu dizabilități atunci când adoptă măsuri specifice.

VI. Obligațiile generale ale statelor părți în cadrul Convenției privind nediscriminarea și egalitatea

30. Statele părți au obligația de a respecta, proteja și îndeplini dreptul tuturor persoanelor cu dizabilități la nediscriminare și egalitate. În acest sens, statele părți trebuie să se abțină de la orice acțiune care să discrimineze persoanele cu dizabilități. În special, statele părți trebuie să modifice sau să abroge legile, reglementările, obiceiurile și practicile existente care constituie o astfel de discriminare. Comitetul a oferit adesea exemple în acest sens, printre care: legile privind tutela și alte reguli care încalcă dreptul la capacitate juridică⁶; legile privind sănătatea mintală care legitimează instituționalizarea forțată și tratamentul forțat, legile care sunt discriminatorii și trebuie abolite⁷; sterilizarea non-consensuală a femeilor și fetelor cu dizabilități; locuințele inacce-

⁶ A se vedea Comitetul pentru drepturile persoanelor cu dizabilități, Comentariul general nr. 1 (2014) privind recunoașterea egală în fața legii.

sibile și politicile de instituționalizare;⁸, legile și politicile educaționale segregacioniste⁹; și legile electorale care privează persoanele cu dizabilități de dreptul la vot.¹⁰

31. Exercițarea efectivă a drepturilor privind egalitatea și nediscriminarea necesită adoptarea unor măsuri de implementare, cum ar fi:
- (a) măsuri de sensibilizare a tuturor persoanelor cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități garantate de Convenție, ce anume se înțelege prin discriminare și căile de atac existente;
 - (b) măsuri care să asigure că drepturile prevăzute în Convenție pot face obiectul unor acțiuni în justiție și să asigure accesul la justiție pentru toate persoanele care au suferit o discriminare;
 - (c) protecția împotriva represaliilor, cum ar fi tratamentul negativ sau consecințele negative care rezultă în urma unei plângeri sau a procedurilor care vizează respectarea dispozițiilor privind egalitatea;
 - (d) dreptul legal de a iniția acțiuni în justiție și de a depune plângeri prin asociații, organizații sau alte persoane juridice care au un interes legitim în realizarea dreptului la egalitate;
 - (e) norme specifice privind dovezile și probele pentru a se asigura că atitudinile stereotipe cu privire la capacitatea persoanelor cu dizabilități nu au ca rezultat obstrucția victimelor discriminării în obținerea de despăgubiri;
 - (f) sancțiuni eficiente, proporționale și disuasive pentru încălcarea dreptului la egalitate și căi de atac adecvate;
 - (g) furnizarea de asistență juridică adecvată și accesibilă pentru a asigura accesul la justiție al reclamantului în cadrul litigiilor privind discriminarea.
32. Statele părți trebuie să identifice zonele sau subgrupurile de persoane cu dizabilități - inclusiv cele care se confruntă cu discriminare intersecțională - care necesită măsuri specifice pentru a accelera sau pentru a obține o egalitate incluzivă. Statele părți au obligația de a adopta măsuri specifice pentru astfel de grupuri.
33. În ceea ce privește obligațiile de consultare ale statelor părți, articolul 4 alineatul (3) și articolul 33 alineatul (3) din Convenție subliniază rolul important pe care trebuie să îl joace organizațiile persoanelor cu dizabilități în punerea în aplicare și monitorizarea Convenției. Statele părți trebuie să consulte îndeaproape și să implice în mod activ aceste organizații, care reprezintă marea diversitate a societății, inclusiv copii, persoane cu autism, persoane cu boli genetice sau neurologice, persoane cu boli rare și cronice, persoane cu albinism, lesbiene, homosexuali, persoane bisexuale, transsexuale sau intersexuale, popoare indigene, comunități rurale, persoane în vârstă,

⁷ A se vedea Comitetul pentru drepturile persoanelor cu dizabilități, Linii directoare privind art. 14, alin. 6 și 14, disponibile pe pagini de web a Comitetului (www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/CRPDIndex.aspx).

⁸ A se vedea de exemplu, Comentariul general nr. 5 (2017) privind viața independentă și includerea în comunitate, alin. 46.

⁹ A se vedea Comentariul general nr. 4 (2016) privind dreptul la educație incluzivă, alin. 24.

¹⁰ A se vedea *Bujdosó et al v. Hungary* (CRPD/C/10/D/4/2011).

femei, victime ale conflictelor armate și persoane aparținând unei minorități etnice sau migranți. Numai atunci se poate spera că se fac eforturi pentru eliminarea oricărei discriminări, inclusiv a discriminării multiple și intersecționale.

34. Statele părți au obligația de a informa în legătură cu articolul 5 al Convenției prin faptul că trebuie să colecteze și să analizeze date și informații adecvate pentru a identifica inegalitățile, practicile discriminatorii și modele legate de grupurile dezavantajate și să analizeze eficacitatea măsurilor care promovează egalitatea. Comitetul a observat că în multe state membre există o lipsă de date actualizate privind discriminarea persoanelor cu dizabilități și că adesea, în cazurile în care legislația și reglementările naționale o permit, nu se face nicio diferențiere în funcție de deficiențe, sex, identitate de gen, etnie, religie, vârstă sau alte elemente de identitate. Aceste date și analiza acestora sunt de o importanță capitală pentru elaborarea unor măsuri eficiente de combatere a discriminării și de promovare a egalității.
35. Statele părți ar trebui, de asemenea, să efectueze cercetări adecvate privind discriminarea și drepturile în materie de egalitate ale persoanelor cu dizabilități. Programele de cercetare trebuie să includă, din etapa de stabilire a obiectivelor, persoanele cu dizabilități în procesele de cercetare pentru a asigura participarea semnificativă a acestora. Procesele de cercetare incluzive și participative ar trebui să asigure un spațiu sigur pentru participanți și să se axeze pe experiențele trăite și pe nevoile reale ale persoanelor cu dizabilități.

VII. Relația cu alte articole specifice ale Convenției

A. Articolul 6 privind femeile cu dizabilități

36. Femeile și fetele cu dizabilități se numără printre grupurile de persoane care se confruntă cel mai adesea cu discriminarea multiplă și intersecțională.¹¹ Articolul 6 este un articol transversal și trebuie luat în considerare în legătură cu toate dispozițiile Convenției.¹² În timp ce numai articolul 6 menționează termenul „discriminare multiplă”, poate apărea o discriminare multiplă și intersecțională în orice combinație de două sau mai multe motive. Articolul 6 este un articol obligatoriu privind egalitatea și nediscriminarea care interzice discriminarea femeilor și fetelor cu dizabilități și obligă statele părți să promoveze egalitatea atât în ceea ce privește șansele oferite cât și rezultatele obținute. În plus, articolul 6, la fel ca și articolul 7, trebuie privit ca un exemplu, mai degrabă ilustrativ decât exhaustiv, care stabilește obligații în ceea ce privește cele două exemple proeminente de discriminare multiplă și intersecțională.

B. Articolul 7 privind copiii cu dizabilități

37. Copiii cu dizabilități se confruntă adesea cu discriminarea multiplă și cu discriminarea intersecțională. Statele părți trebuie să interzică orice formă de discriminare pe criterii de dizabilitate specifice copiilor; să furnizeze căi de atac eficiente și accesibile și să crească gradul de conștientizare în rândul publicului și profesioniștilor pentru prevenirea și eliminarea discriminării. În multe state, de exemplu, copiii pot fi agresați în mod legal sub forma „disciplinei” sau „siguranței” (de exemplu prin constrângere). Această pedeapsă fizică afectează în mod disproporționat copiii cu dizabilități. Statele

¹¹ A se vedea Comitetul pentru eliminarea discriminării față de femei, Recomandarea generală nr. 28 (2010), alin. 31.

¹²A se vedea Comitetul pentru drepturile persoanelor cu dizabilități, Comentariul general nr. 3 (2016), para. 12.

părți trebuie să interzică orice formă de pedeapsă corporală și tratament crud, inuman și degradant al copiilor, în toate locurile, și să asigure luarea măsurilor adecvate pentru a pune în aplicare această interdicție.

38. Conceptul de „interes superior al copilului” cuprins în articolul 3 al Convenției privind drepturile copilului ar trebui aplicat copiilor cu dizabilități, cu o atenție deosebită față de situația lor. Statele părți ar trebui să promoveze integrarea dizabilității în legile și politicile generale privind copilăria și adolescența. Totuși, conceptul de interes superior al copilului nu ar trebui folosit pentru a împiedica copiii, în special fetele cu dizabilități, să-și exercite dreptul la integritate corporală. Ar trebui să se recurgă la el pentru a se asigura că, copiii cu dizabilități, sunt informați, consultați și au un cuvânt de spus în fiecare proces decizional legat de situația lor. În special, statele părți ar trebui să abordeze violența și instituționalizarea copiilor cu dizabilități, cărora li se refuză dreptul de a crește în familiile lor ca pe o chestiune de discriminare. Statele părți ar trebui să pună în aplicare strategii de dezinstituționalizare care să ajute copiii să locuiască împreună cu familiile lor sau în familii adoptive în comunitate. Statele părți ar trebui, de asemenea, să adopte măsuri de sprijin pentru a permite tuturor copiilor cu dizabilități să își exercite dreptul de a fi audiați în cadrul tuturor procedurilor care i-ar putea afecta, inclusiv în parlament, în comunități sau organisme cu putere de decizie politică.

C. Articolul 8 privind creșterea gradului de conștientizare

39. Discriminarea nu poate fi combătută fără sensibilizarea instituțiilor publice și societății civile. Astfel, orice măsură de nediscriminare și egalitate trebuie să fie însoțită de măsuri adecvate de creștere a gradului de conștientizare și de măsuri de schimbare sau eliminare a stereotipurilor peiorative cu privire la dizabilitate combinate cu atitudinile negative. În plus, violența, practicile dăunătoare și prejudecățile trebuie abordate prin campanii care să crească gradul de conștientizare. Statele părți ar trebui să întreprindă măsuri pentru a încuraja în special mass-media să prezinte persoanele cu dizabilități în conformitate cu scopul Convenției și să schimbe percepțiile negative față de acestea ca fiind persoane periculoase atât pentru ele cât și pentru ceilalți sau suferinde și dependente de îngrijire, fără autonomie și neproductive, reprezentând o povară economică și socială pentru societate.

D. Articolul 9 privind accesibilitatea

40. Accesibilitatea este o condiție prealabilă și un mijloc de a obține egalitatea *de facto* pentru toate persoanele cu dizabilități. Pentru ca persoanele cu dizabilități să participe efectiv în comunitate, statele părți trebuie să asigure accesibilitatea mediului construit, a transportului public, precum și a serviciilor de informare și comunicare, care trebuie să fie disponibile pentru toate persoanele cu dizabilități în condiții de egalitate cu ceilalți. Accesibilitatea în contextul serviciilor de comunicații include furnizarea serviciilor sociale și a serviciilor de comunicații.
41. După cum s-a menționat mai sus, accesibilitatea și adaptarea rezonabilă sunt două concepte distincte ale legilor și politicilor privind egalitatea:
- (a) obligațiile de accesibilitate se referă la grupuri și trebuie implementate treptat, dar necondiționat;

(b) obligațiile de a asigura o adaptare rezonabilă, pe de altă parte, sunt individualizate, se aplică imediat tuturor drepturilor și pot fi limitate prin disproporționalitate.

42. Întrucât realizarea treptată a accesibilității în mediul construit, transportul public și serviciile de informare și comunicare poate necesita timp, adaptarea rezonabilă poate fi folosită ca mijloc temporar de a asigura accesibilitatea persoanei, deoarece aceasta este o datorie imediată. Comitetul solicită Statelor părți să se ghideze după Comentariul său general nr. 2 (2014) privind accesibilitatea.

E. Articolul 11 privind situațiile de risc și urgențele umanitare

43. Nediscriminarea trebuie să fie garantată în situații de risc și urgențe umanitare, în acord și cu obligațiile consfințite în dreptul umanitar internațional, inclusiv în materie de dezarmare, pentru a aborda riscul sporit, inerent în astfel de situații, de discriminare a persoanelor cu dizabilități.

44. Persoanele cu dizabilități și/sau refugiații cu dizabilități strămutați la nivel internațional deseori nu au acces egal la necesitățile de bază, cum ar fi apă, salubritate, hrană și adăpost. De exemplu, instalațiile sanitare accesibile, precum latrinele și dușurile, adesea nu există sau sunt insuficiente.

45. Femeile și fetele cu dizabilități aflate în situații de risc și de urgențe umanitare se confruntă cu un risc deosebit de crescut de violență, inclusiv violență sexuală, exploatare sau abuz și sunt mai puțin susceptibile de a avea acces la servicii de recuperare și reabilitare sau acces la justiție.¹³

46. Prin urmare, statele părți sunt obligate să includă principiul nediscriminării în toate programele și acțiunile. Aceasta înseamnă includerea, în condiții de egalitate cu ceilalți, a persoanelor cu dizabilități în protocoalele naționale de urgență, acordarea întregii atenții persoanelor cu dizabilități în scenariile de evacuare, furnizarea de informații și linii telefonice de asistență și asistență online accesibile, pentru a asigura distribuirea ajutoarelor umanitare într-un mod accesibil și nediscriminatoriu pentru persoanele cu dizabilități în caz de urgență umanitară, și pentru a se asigura că facilitățile de apă, salubritate și igienă în adăposturile de urgență și taberele de refugiați sunt disponibile și accesibile pentru persoanele cu dizabilități. După astfel de situații este esențial ca activitățile de reconstrucție să respecte principiul accesibilității pentru a garanta dreptul la egalitate al persoanelor cu dizabilități în societate. Pentru a asigura aceste elemente, statele părți trebuie să se implice îndeaproape dialogând cu persoanele cu dizabilități prin intermediul organizațiilor lor reprezentative, în dezvoltarea și implementarea, monitorizarea și evaluarea legislației și a strategiilor legate de toate etapele situațiilor de urgență.

F. Articolul 12 privind recunoașterea egală în fața legii

47. Dreptul la capacitate juridică reprezintă un prag, cu alte cuvinte este necesar pentru exercitarea aproape a tuturor celorlalte drepturi consacrate în Convenție, inclusiv dreptul la egalitate și nediscriminare. Articolele 5 și 12 sunt legate în mod fundamental, deoarece egalitatea în fața legii trebuie să includă faptul că toate persoanele cu dizabilități se bucură de capacitate juridică, în condiții de egalitate cu ceilalți. Discriminarea prin negarea capacității juridice poate fi prezentă în moduri diferite, inclusiv prin abordarea bazată pe statut, pe funcționalitate și pe rezultate.

¹³ A se vedea Comentariul general nr. 3 (2016), alin. 49–50.

Negarea procesului de luare a deciziilor pe baza dizabilității prin oricare dintre aceste abordări este discriminatorie.¹⁴

48. O diferență esențială între obligația de a asigura o adaptare rezonabilă, prevăzută de articolul 5 al Convenției și sprijinul acordat persoanelor cu dizabilități care își exercită capacitatea juridică în conformitate cu articolul 12 alineatul (3) este că nu există o limită a obligației prevăzute la articolul 12 alineatul (3). Faptul că sprijinul pentru exercitarea capacității poate impune o povară disproporționată sau nejustificată nu limitează obligația furnizării acestui sprijin.
49. Pentru a asigura coerența între articolele 5 și 12 ale Convenției, statele părți ar trebui:
- (a) să reformeze legislația existentă pentru a interzice orice negare discriminatorie a capacității juridice pornind de la premiza unor modele bazate pe statut, funcționalitate sau rezultate. După caz, acestea trebuie înlocuite cu modele de sprijinire în luarea deciziilor, luând în considerare capacitatea juridică universală pentru adulți, fără nicio formă de discriminare;
 - (b) să furnizeze resurse sistemelor de sprijin în luarea deciziilor pentru a ajuta persoanele cu dizabilități să utilizeze sistemele juridice existente. Măsurile de reglementare și de finanțare a acestor servicii ar trebui să fie în concordanță cu prevederile cheie identificate la punctul 29 din Comentariul general nr. 1 (2014) privind recunoașterea egală în fața legii. Acesta include asigurarea faptului că oricare sistem de sprijin se bazează pe punerea în practică a drepturilor, voinței și preferințelor beneficiarilor, mai curând decât pe ceea ce este perceput ca fiind în interesul lor superior. Conceptul de cea mai bună interpretare a voinței și preferințelor ar trebui să înlocuiască conceptul de interes superior în toate problemele adulților atunci când nu este posibil să se determine voința și preferințele persoanei;
 - (c) Statele părți ar trebui să asigure protecția împotriva discriminării prin crearea unei rețele de consiliere juridică de calitate, accesibile, disponibile pe plan local și cu costuri reduse, gratuită, sau asistență juridică gratuită, care să respecte voința și preferințele acestor persoane și să le protejeze drepturile procedurale (dreptul la capacitate juridică) la același nivel cu cel pentru alte tipuri de reprezentare juridică. Statele părți trebuie să se asigure în mod consecvent că instrumentele de protecție nu se bazează pe înlăturarea capacității juridice sau pe orice alte mijloace de împiedicare a accesului persoanelor cu dizabilități la justiție.
50. Entităților relevante, cum ar fi factorii de decizie, furnizorii de servicii sau alte părți interesate din domeniul juridic, ar trebui să li se asigure o formare și o educație adecvată. Statele sunt obligate să asigure utilizarea egală a tuturor bunurilor și serviciilor oferite în societate, inclusiv bunurile și serviciile enumerate la articolul 12 alineatul (5), care oferă exemple de bunuri de care persoanele cu dizabilități sunt private în mod special, cum ar fi bunurile sau serviciile financiare, de exemplu creditele ipotecare. Articolul 25 (e) se referă la alte servicii care, de obicei, nu sunt disponibile persoanelor cu dizabilități, și anume cel al asigurărilor de viață și al asigurărilor de sănătate (private). Statele părți ar trebui să adopte o abordare dinamică și cuprinzătoare pentru a asigura utilizarea egală a bunurilor și serviciilor în sectorul privat. Aceasta include o consolidare a legislației împotriva discriminării, așa cum se

¹⁴ A se vedea Comentariul general nr. 1 (2014), alin. 15.

aplică în sectorul privat. Ar fi necesară cooperarea cu sindicatele și cu alți factori implicați pentru a găsi parteneri care doresc schimbarea.

G. Articolul 13 privind accesul la justiție

51. Drepturile și obligațiile în materie de egalitate și nediscriminare prevăzute la articolul 5 ridică o atenție deosebită în ceea ce privește articolul 13, care, printre altele, solicită punerea în aplicare a unor ajustări de ordin procedural și adecvate vârstei. Aceste adaptări se deosebesc de o adaptare rezonabilă prin faptul că adaptările procedurale nu sunt limitate de disproporționalitate. O ilustrare a unei adaptări procedurale este recunoașterea diverselor metode de comunicare a persoanelor cu dizabilități în fața instanțelor și tribunalelor. Adaptări adecvate vârstei pot consta în diseminarea informațiilor despre mecanismele disponibile pentru transmiterea petițiilor și accesul la justiție, utilizând un limbaj pe înțelesul tuturor și adecvat vârstei.

1. Articolul 13 alineatul (1)

52. Pentru a asigura accesul efectiv al persoanelor cu dizabilități la justiție, procedurile trebuie să permită participarea și să fie transparente. Măsurile care permit participarea includ:

- (a) comunicarea informațiilor într-o formă ușor de înțeles și accesibilă;
 - (b) recunoașterea și luarea în considerare a diverselor forme de comunicare;
 - (c) accesibilitatea fizică în toate etapele procedurii;
 - (d) acordarea de asistență financiară în caz de asistență judiciară, după caz și sub rezerva examinării legale a resurselor persoanei în cauză și a fondului cererii sale.
53. Măsurile de protecție a persoanelor care nu își pot permite să se apere în cazurile de discriminare, chiar dacă primesc ajutor sau ale căror alegeri sunt limitate în mod sever, de teama consecințelor negative ale unei acțiuni în justiție, sunt măsuri de apărare a interesului public (*actio popularis*).
54. În plus, pentru a asigura transparența, statul parte trebuie să se asigure că toate informațiile relevante sunt accesibile și disponibile și că există o înregistrare și o raportare adecvată a tuturor reclamațiilor, cauzelor și deciziilor judecătorești relevante.

2. Articolul 13 alineatul (2)

55. Pentru a promova respectarea și îndeplinirea drepturilor și obligațiilor este necesară formarea celor care implementează legea, sensibilizarea titularilor de drepturi și consolidarea capacității celor însărcinați cu oferirea de servicii. Instruirea adecvată ar trebui să includă:

- (a) complexitatea discriminării intersecționale și faptul că nimeni nu ar trebui să fie identificat doar prin prisma deficienței de care suferă. Conștientizarea aspectelor intersecționalității trebuie adaptată la formele specifice de discriminare și opresiune întâmpinate;
- (b) diversitatea persoanelor cu dizabilități și a cerințelor lor individuale pentru ca acestea să poată avea acces efectiv la actul de justiție, în condiții de egalitate cu ceilalți;

- (c) autonomia individuală a persoanelor cu dizabilități și importanța capacității juridice pentru toți;
- (d) importanța centrală a comunicărilor eficiente și semnificative pentru reușita incluziunii;
- (e) măsuri adoptate pentru a asigura pregătirea eficientă a personalului, inclusiv a avocaților, a magistraților, a judecătorilor, a personalului din penitenciare, a interpreților în limbajul semnelor, a poliției și a sistemului penitenciar, cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități.

H. Articolul 14 privind libertatea și siguranța persoanei, articolul 15 privind dreptul de a nu fi supus torturii și niciunui fel de tratament crud, inuman sau degradant, articolul 16 privind dreptul de a nu fi supus exploatării, violenței și abuzului și articolul 17 privind protejerea integrității persoanei

56. Persoanele cu dizabilități pot fi afectate în mod disproporționat de violență, abuz și alte pedepse crude și degradante, care pot lua forma restrângerii sau segregării, precum și a atacului violent. Comitetul își exprimă îngrijorarea în special cu privire la următoarele acte comise împotriva persoanelor cu dizabilități, inclusiv a copiilor, pe motive de deficiență, care, prin definiție, sunt discriminatorii: separarea copiilor cu dizabilități de familiile lor și plasarea forțată în instituții; privarea de libertate; tortura, tratamentele sau pedepsele crude, inumane sau degradante; violență și tratamentul forțat aplicat persoanelor cu dizabilități în interiorul și în exteriorul unităților de sănătate mintală. Statele părți trebuie să ia toate măsurile necesare pentru a asigura protecția și prevenirea tuturor formelor de exploatare, violență și abuz împotriva persoanelor cu dizabilități. Tratamentele forțate pentru corectarea unei dizabilități ar trebui interzise.

I. Articolul 19 privind viața independentă și integrarea în comunitate

57. Articolul 19 al Convenției reafirmă principiul nediscriminării față de persoanele cu dizabilități și recunoașterea dreptului lor la viață independentă și integrare în comunitate, în condiții de egalitate cu ceilalți. Pentru a pune în aplicare acest drept, statele părți trebuie să ia măsuri eficiente și adecvate pentru a facilita exercitarea deplină a drepturilor și pentru integrarea deplină și participarea persoanelor cu dizabilități în comunitate. Aceasta implică punerea în aplicare a strategiilor de dezinstituționalizare și, conform Comentariului general nr. 5 (2017) privind viața independentă și integrarea în comunitate, alocarea resurselor pentru servicii de sprijinire a vieții independente, pentru locuințe la prețuri accesibile, care să ofere accesibilitatea necesară, pentru servicii de sprijin pentru îngrijitorii familiari și pentru accesul la educație incluzivă.

58. Articolul 19 al Convenției recunoaște dreptul persoanei cu dizabilități de a nu fi obligată să trăiască într-un anumit mediu pe motivul dizabilității sale. Instituționalizarea este discriminatorie deoarece demonstrează incapacitatea de a dezvolta, în comunitate, servicii de suport pentru persoanele cu dizabilități, care sunt forțate să renunțe la participarea în viața comunității pentru a primi tratament. Plasarea persoanelor cu dizabilități în instituții, ca o condiție prealabilă pentru a beneficia de serviciile publice de sănătate mintală, constituie un tratament diferențiat pe baza dizabilității și, prin urmare, este discriminatoriu.

59. Criteriile și procedurile de eligibilitate pentru accesul la serviciile de sprijin trebuie să fie definite într-un mod nediscriminatoriu și trebuie să se concentreze mai degrabă pe nevoile persoanei decât pe deficiență, în urma unei abordări bazate pe drepturile omului. Dezvoltarea serviciilor de sprijin ar trebui să fie centrată pe persoană, să țină cont de vârstă și sex și să fie adecvată din punct de vedere cultural.
60. Statele părți ar trebui să interzică și să împiedice terții să impună bariere practice sau procedurale care să împiedice viața independentă și integrarea în comunitate, de exemplu prin asigurarea faptului că serviciile oferite permit persoanelor cu dizabilități să trăiască independent în comunitate, astfel încât acestora să nu li se refuze posibilitatea de a închiria o locuință și să nu fie dezavantajate pe piața imobiliară.

J. Articolul 23 privind respectul pentru cămin și familie

61. Persoanele cu dizabilități se confruntă deseori cu discriminare în exercitarea dreptului lor de a se căsători sau a drepturilor lor parentale și familiale, datorită legilor și politicilor discriminatorii și a măsurilor administrative. Părinții cu dizabilități sunt adesea considerați inadecvați sau incapabili să aibă grijă de copiii lor. Separarea unui copil de părinții săi pe baza dizabilității copilului sau a părinților sau a ambilor constituie discriminare și încalcă articolul 23.
62. Plasarea copiilor în instituții pe baza deficiențelor lor este, de asemenea, o formă de discriminare interzisă de articolul 23 (5) al Convenției. Statele trebuie să se asigure că părinții cu dizabilități și părinții copiilor cu dizabilități au sprijinul necesar în comunitate pentru a-și îngriji copiii.

K. Articolul 24 privind educația

63. Eșecul unor state părți de a oferi elevilor cu dizabilități - inclusiv celor ale căror dizabilități nu sunt vizibile și celor care se confruntă cu multiple forme de discriminare sau discriminare intersecțională - acces egal la o școală obișnuită, cu educație incluzivă și de calitate, este discriminatoriu, contrar obiectivelor Convenției și încalcă direct articolele 5 și 24. Articolul 5 (1) interacționează cu articolul 24 și solicită statelor părți să elimine toate tipurile de bariere discriminatorii, inclusiv barierele juridice și sociale, în educația incluzivă.
64. Modele de educație segregate, care exclud elevii cu dizabilități din învățământul principal și incluziv pe baza dizabilității, încalcă articolele 5 (2) și 24 (1) (a) din Convenție. Articolul 5 (3) solicită statelor părți să ia toate măsurile necesare pentru a se asigura o adaptare rezonabilă. Acest drept este consolidat pentru persoanele cu dizabilități în articolul 24 (2) (b), care solicită Statelor părți să asigure accesul persoanelor cu dizabilități, în condiții de egalitate cu ceilalți, la educație incluzivă în comunitățile în care trăiesc. Acest obiectiv poate fi atins prin asigurarea unei adaptări rezonabile a condițiilor la nevoile individuale, în conformitate cu articolul 24 alineatul (2) litera (c), precum și prin crearea unor facilități și parametri noi și incluzivi în conformitate cu designul universal. Sistemele de evaluare standardizate, inclusiv examenul de admitere, care exclud direct sau indirect elevii cu dizabilități, sunt discriminatorii și încalcă articolele 5 și 24. Obligațiile statelor se extind dincolo de școală. Statele părți trebuie să ia măsuri pentru ca de transportul școlar să beneficieze toți elevii cu dizabilități, acolo unde opțiunile de transport sunt limitate din cauza barierelor sociale sau economice.

65. Pentru a asigura egalitatea și nediscriminarea copiilor cu deficiențe de auz în mediul educațional, trebuie să fie create medii de învățare a limbajului semnelor și prezentate exemple de copii și adulți cu deficiențe de auz. Lipsa de competență în limbajul semnelor a profesorilor copiilor cu deficiențe de auz și existența unui mediu școlar inaccesibil exclud copiii cu deficiențe de auz și sunt, prin urmare, considerate discriminatorii. Comitetul solicită statelor părți să se ghideze conform Comentariului său general nr. 4 (2016) privind dreptul la educație incluzivă, atunci când iau măsuri pentru a-și îndeplini obligațiile care decurg din articolele 5 și 24.

L. Articolul 25 privind sănătatea

66. În conformitate cu articolele 5 și 25 din Convenție, statele părți trebuie să interzică și să împiedice orice refuz discriminatoriu de a furniza servicii de sănătate pentru persoanele cu dizabilități și să asigure servicii de sănătate care țin cont de diferențele de gen, inclusiv prin respectarea drepturilor la sănătate sexuală și reproductivă. Statele părți trebuie, de asemenea, să combată formele de discriminare care subminează drepturile persoanelor cu dizabilități și le împiedică să-și exercite dreptul la sănătate prin încălcarea dreptului de a beneficia de asistență medicală pe baza consimțământului conștient și liber exprimat¹⁵ sau care fac inaccesibile facilitățile sau informațiile.¹⁶

M. Articolul 27 privind munca și încadrarea în muncă

67. Pentru a obține egalitatea *de facto* conform Convenției, statele părți trebuie să se asigure că nu există discriminare pe motiv de dizabilitate în ceea ce privește munca și angajarea.¹⁷ Pentru a asigura o adaptare rezonabilă, astfel cum este prevăzută la articolul 5 alineatul (3), și pentru a atinge sau accelera egalitatea *de facto* în mediul de lucru, în conformitate cu articolul 5 alineatul (4), statele părți ar trebui:

- (a) să faciliteze tranziția de la medii de lucru segregate pentru persoanele cu dizabilități, să sprijine angajarea lor pe piața liberă a muncii și să asigure, în același timp, aplicarea imediată a drepturilor lucrătorilor în aceste medii;
- (b) să promoveze dreptul la ocuparea unui loc de muncă cu sprijin, inclusiv să se asigure asistență, consilieri de orientare a carierei și programe de calificare profesională; protejarea drepturilor lucrătorilor cu dizabilități; și să se asigure dreptul la un loc de muncă liber ales;
- (c) să asigure remunerarea persoanelor cu dizabilități cu cel puțin salariul minim pe economie, fără pierderea beneficiului la indemnizații de invaliditate odată cu încadrarea în muncă;
- (d) să recunoască în mod expres refuzul de a realiza o adaptare rezonabilă drept discriminare și să interzică discriminarea multiplă și intersecțională, precum și hărțuirea;
- (e) să asigure o tranziție adecvată la intrarea și la ieșirea din câmpul muncii pentru persoanele cu dizabilități într-o manieră nediscriminatorie. Statele părți sunt obligate

¹⁵ A se vedea Comentariul general nr. 1, alin. 41.

¹⁶ A se vedea Comentariul general nr. 2, alin. 40.

¹⁷ A se vedea Organizația Internațională a Muncii Discriminarea (Angajarea forței de muncă și ocupația Convenție 1958 (nr. 111), și reabilitarea vocațională și angajarea (Persoane cu Dizabilități) Convenție, 1983 (nr. 159).

să asigure accesul egal și efectiv la beneficii și drepturi, cum ar fi pensia sau ajutorul de șomaj. Dreptul la astfel de beneficii nu trebuie să fie încălcat prin excluderea de la locul de muncă, ceea ce ar agrava și mai mult situația de excludere;

- (f) să promoveze munca în medii de lucru incluzive și accesibile, sigure și sănătoase în sectorul public și privat;
- (g) să asigure șanse egale la oportunități de avansare în carieră pentru persoanele cu dizabilități prin întâlniri regulate de evaluare cu managerii acestora și prin definirea obiectivului care trebuie atins, în cadrul unei strategii cuprinzătoare;
- (h) să asigure accesul la formare, recalificare și educație, inclusiv la formarea profesională și la consolidarea capacităților pentru angajații cu dizabilități și să asigure instruirea angajaților, a organismelor reprezentative ale angajaților și angajatorilor, a sindicatelor și a autorităților competente cu privire la angajarea persoanelor cu dizabilități și la adaptările rezonabile;
- (i) să acționeze în direcția unor măsuri universale aplicabile în materie de sănătate și siguranță pentru persoanele cu dizabilități, inclusiv prin reglementări privind securitatea și sănătatea în muncă și care să fie nediscriminatorii și să includă persoanele cu dizabilități;
- (j) să recunoască dreptul persoanelor cu dizabilități de a avea acces la sindicate.

N. Articolul 28 privind standardele de viață și de protecție socială adecvate

68. După cum s-a menționat la punctul 59 din Comentariul general nr. 3 al Comitetului, sărăcia este atât un factor component, cât și rezultatul discriminării multiple. Nerespectarea dreptului persoanelor cu dizabilități la un nivel de trai adecvat pentru ei și familiile lor este contrară obiectivelor Convenției. Acest eșec este deosebit de îngrijorător în ceea ce privește persoanele cu dizabilități care trăiesc în condiții de sărăcie sau lipsuri extreme. Pentru a ajunge la un nivel de trai adecvat, comparabil cu al celorlalți, persoanele cu dizabilități au de obicei cheltuieli suplimentare. Aceasta reprezintă un dezavantaj deosebit pentru copiii sau femeile în vârstă cu dizabilități care trăiesc în sărăcie extremă și lipsuri. Statele părți ar trebui să ia măsuri eficiente pentru a permite persoanelor cu dizabilități să acopere cheltuielile suplimentare legate de dizabilitate. Statele părți sunt obligate să ia măsuri imediate pentru a oferi persoanelor cu dizabilități care trăiesc în condiții de sărăcie extremă un minim de bază în ceea ce privește alimentația, îmbrăcămintea și locuințele adecvate.¹⁸

69. În ceea ce privește protecția socială, li se cere statelor să implementeze un prag de protecție de bază.

O. Articolul 29 privind participarea la viața politică și publică

70. Excluderea din procesele electorale și alte forme de participare la viața politică sunt exemple frecvente ale discriminării pe criterii de dizabilitate. Acestea sunt adesea strâns legate de negarea sau limitarea capacității juridice. Statele părți ar trebui să aibă ca obiective:

¹⁸ A se vedea Comitetul pentru drepturile economice, sociale și culturale, Comentariul general nr. 3 (1990) privind natura obligațiilor statelor părți, alin. 10.

- (a) reforma legilor, politicilor și regulamentelor care exclud în mod sistematic persoanele cu dizabilități de la vot și/sau în calitate de candidați la alegeri;
- (b) asigurarea unui proces electoral accesibil tuturor persoanelor cu dizabilități, inclusiv înainte, în timpul și după alegeri;
- (c) asigurarea unei adaptări rezonabile care să răspundă nevoilor specifice persoanelor cu dizabilități și să ofere fiecăruia sprijinul de care are nevoie pentru a participa la viața politică și publică;
- (d) sprijinirea și implicarea organizațiilor reprezentative ale persoanelor cu dizabilități în viața politică la nivel național, regional și internațional, inclusiv prin consultarea cu aceste organizații în probleme de interes direct pentru persoanele cu dizabilități;
- (e) crearea de sisteme informatice și legislative care să permită persoanelor cu dizabilități participarea la viața politică, inclusiv în perioadele dintre alegeri.

P. Articolul 31 privind statisticile și colectarea datelor

71. Colectarea și analizarea datelor sunt măsuri esențiale pentru monitorizarea politicilor și a legilor antidiscriminare. Statele părți ar trebui să colecteze și să analizeze date, care trebuie dezagregate pe baza dizabilității și a categoriilor intersecționale. Datele colectate ar trebui să ofere informații privind toate formele de discriminare, să fie cuprinzătoare și să acopere statistici, narațiuni și alte forme de date, cum ar fi indicatori pentru evaluarea punerii în aplicare și monitorizarea progresului și eficacității inițiativelor și politicilor noi sau în curs de desfășurare. Indicatorii care includ incluziunea trebuie să fie elaborați și utilizați într-o manieră compatibilă cu Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă. Proiectarea, colectarea și analizarea datelor ar trebui să fie participative, adică întreprinse în consultare strânsă și semnificativă cu organizațiile reprezentative ale persoanelor cu dizabilități, inclusiv ale copiilor. Persoanele care trăiesc în locuri izolate, cum ar fi instituțiile sau spitalele de psihiatrie, sunt adesea ignorate în cercetările și studiile care colectează date. Ele ar trebui incluse sistematic în astfel de studii.

Q. Articolul 32 privind cooperarea internațională

72. Toate eforturile de cooperare internațională, inclusiv Agenda pentru dezvoltare durabilă 2030, trebuie să includă persoanele cu dizabilități, să fie accesibile pentru acestea și să se ghideze după Convenție. Statele părți trebuie să elaboreze cadre de monitorizare cu indicatori privind drepturile omului, repere și obiective specifice pentru fiecare indicator, în concordanță cu Obiectivul 10 al Agendei pentru dezvoltare durabilă. Întreaga cooperare internațională trebuie să vizeze promovarea legislației antidiscriminare și a politicilor care urmăresc integrarea completă a persoanelor cu dizabilități în conformitate cu Convenția și cu Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă și cu alte mecanisme internaționale legate de drepturile omului.

VIII. Implementarea la nivel național

73. Având în vedere conținutul normativ și obligațiile descrise mai sus, statele părți ar trebui să ia următoarele măsuri pentru a asigura punerea în aplicare articolului 5 al Convenției:

- (a) să realizeze studii privind armonizarea legislației și practicilor naționale cu Convenția, să abroge legile și reglementările discriminatorii care sunt incompatibile cu Convenția și să schimbe sau să elimine obiceiurile și practicile care discriminează persoanele cu dizabilități;
- (b) să elaboreze legi împotriva discriminării în cazul în care acestea nu există și să adopte legi antidiscriminare care să includă dizabilitatea, care să aibă un domeniu larg de aplicare personală și materială și să ofere căi de atac eficiente. Astfel de legi pot fi eficiente numai dacă se bazează pe o definiție a dizabilității care include persoanele cu tulburări fizice, psihosociale, intelectuale sau senzoriale pe termen lung și ar trebui să includă dizabilități din trecut, prezent, viitor și prezumtive, precum și persoanele asociate cu persoanele cu dizabilități. Persoanele, victime ale discriminării pe criterii de dizabilitate, care solicită reparații în justiție nu ar trebui să fie obligate să facă dovada unei „dizabilități suficiente” pentru a beneficia de protecția legii. Legea antidiscriminare, care se referă și la incluziunea persoanelor cu dizabilități, încearcă să excludă și să prevină un act discriminatoriu, mai degrabă decât să vizeze un grup protejat definit. În această privință, o definiție largă a dizabilității este în conformitate cu Convenția;
- (c) să se asigure că legislația privind nediscriminarea se extinde asupra sferelor publice și private, acoperă domenii precum educația, ocuparea forței de muncă, bunurile și serviciile și abordează discriminarea specifică dizabilității, cum ar fi educația segregată, instituționalizarea, negarea sau restricționarea capacității juridice; îngrijirea sănătății mintale, refuzul de a furniza servicii de interpretare a limbajului semnelor și interpretarea profesională a limbajului semnelor, moduri de comunicare în Braille sau alte moduri alternative, augmentative, mijloace și formate de comunicare;
- (d) să promoveze integrarea completă a serviciilor de ocupare a forței de muncă și a celor de formare profesională, inclusiv a celor care promovează antreprenoriatul și sprijină înființarea de cooperative și alte forme de economie socială;
- (e) să se asigure că protecția împotriva discriminării pentru persoanele cu dizabilități are același standard ca și pentru alte grupuri sociale;
- (f) să dezvolte și să realizeze programe de acumulare a cunoștințelor și de consolidare a capacităților, inclusiv formarea în cadrul autorităților publice și al economiei informale, pentru a asigura respectarea Convenției. Acțiunile de conștientizare și consolidare a capacităților ar trebui dezvoltate și puse în aplicare cu participarea semnificativă a persoanelor cu dizabilități și a organizațiilor care reprezintă toate categoriile de persoane cu dizabilități; aceste inițiative reprezintă componente esențiale pentru stabilirea unei culturi a toleranței și a diversității, care constituie fundamentul pentru legislația și politicile antidiscriminare;
- (g) să monitorizeze numărul plângerilor legate de acte de discriminare pe criterii de dizabilitate în mod proporțional cu numărul total de plângeri legate de discriminare, defalcate pe sex, vârstă, bariere identificate și sectorul în care a avut loc discriminarea, să furnizeze informații cu privire la cazurile care sunt rezolvate pe cale amiabilă, în instanță și numărul de hotărâri care au ca rezultat acordarea de compensații sau aplicarea unor sancțiuni;

- (h) să stabilească mecanisme accesibile și eficiente de recurs și să asigure accesul la justiție, în condiții de egalitate cu ceilalți, a victimelor discriminării pe criterii de dizabilitate. Acest demers include accesul tuturor persoanelor cu dizabilități la proceduri judiciare și/sau administrative eficiente, inclusiv la mecanisme eficiente și accesibile de petiționare, precum și, acolo unde este cazul și dacă sunt supuse testării legale a mijloacelor și a meritelor, la asistență juridică de calitate la un cost accesibil. Statele părți ar trebui să intervină în mod eficient și în timp util în cazul unor acțiuni sau omisiuni ale actorilor publici și privați care încalcă dreptul la egalitate și la nediscriminare al persoanelor cu dizabilități și al grupurilor de persoane cu dizabilități, atât în ceea ce privește aspectele civile și drepturile politice, precum și drepturile economice, sociale și culturale. Recunoașterea căilor de atac judiciare de natură colectivă sau a acțiunilor colective poate contribui în mod semnificativ la garantarea efectivă a accesului la justiție în cazurile care afectează grupurile de persoane cu dizabilități;
- (i) să includă în legislația națională antidiscriminare protecția persoanelor împotriva relelor tratamente sau a consecințelor negative ca reacție la plângerile formulate sau la procedurile care vizează respectarea dispozițiilor privind egalitatea. Legislația antidiscriminare ar trebui, de asemenea, să garanteze că victimele discriminării nu sunt inhibate sau persecutate în mod nejustificat în folosirea căilor de recurs. În special, normele de procedură ar trebui să treacă sarcina probei, în procedurile civile de la reclamant la pârât, în cazurile în care există fapte care ar putea presupune existența unei discriminări;
- (j) să dezvolte, în strânsă consultare cu organizațiile persoanelor cu dizabilități, cu instituțiile naționale pentru drepturile omului și cu alte părți interesate relevante, cum ar fi organismele de promovare a egalității, o politică de egalitate și o strategie care să fie incluzivă și accesibilă pentru toate persoanele cu dizabilități;
- (k) să îmbunătățească cunoștințele la toate nivelurile societății, inclusiv în rândul funcționarilor din toate ramurile guvernamentale și din sectorul privat, cu privire la domeniul de aplicare, conținutul și consecințele practice ale drepturilor la nediscriminare și la egalitate ale tuturor persoanelor cu dizabilități;
- (l) adoptarea măsurilor adecvate pentru monitorizarea egalității incluzive în mod regulat și cuprinzător. Aceasta include colectarea și analizarea datelor dezagregate privind situația persoanelor cu dizabilități;
- (m) să se asigure că mecanismele naționale de monitorizare prevăzute la articolul 33 din Convenție sunt independente, să implice în mod eficient organizațiile reprezentative ale persoanelor cu dizabilități și să dispună de resurse adecvate pentru a combate discriminarea cu privire la persoanele cu dizabilități;
- (n) să asigure protecția specifică și să acționeze cu atenție pentru a preveni și remedia incidentele de violență, exploatare, abuz și încălcări ale integrității corporale, la care sunt expuse în mod unic sau disproporționat persoanele cu dizabilități;
- (o) să adopte măsuri specifice în vederea realizării egalității incluzive, în special pentru persoanele cu dizabilități care se confruntă cu discriminarea intersecțională, cum ar fi femeile, fetele, copiii, persoanele în vârstă și persoanele indigene cu dizabilități;

(p) Statele părți care primesc un număr mare de solicitanți de azil, refugiați sau imigranți ar trebui să instituie proceduri formale, definite legal, pentru a asigura accesul persoanelor cu dizabilități, inclusiv al femeilor și copiilor cu dizabilități și al persoanelor cu dizabilități psihosociale și intelectuale, la acordarea unor facilități și a altor parametri de accesibilitate. Statele părți trebuie să se asigure că persoanele cu dizabilități beneficiază de consiliere psihosocială și juridică, de sprijin și de reabilitare și de faptul că serviciile de protecție sunt adaptate din punctul de vedere al dizabilității, vârstei și sexului și că sunt compatibile din punct de vedere cultural.